

УДК 364:34]:316.61-053.2-056.266

DOI: 10.31499/2618-0715.1(6).2021.234108

## **ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

**Матрос Ольга**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0001-6541-1941

E-mail: oljmatros@gmail.com

*Правове забезпечення соціальної інтеграції дітей з інвалідністю є викликом часу і обов'язком соціальної держави, яка взяла на себе, як член ООН, ряд зобов'язань щодо дітей з інвалідністю. Для цього законодавство намагається дотримуватися чіткого алгоритму державного управління системою соціального захисту осіб з інвалідністю та зосереджує увагу держави на забезпеченні потреб осіб з інвалідністю, створенні освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від її особливих потреб, з метою покращення системи соціального захисту в Україні.*

*Мета дослідження полягає у висвітленні та аналізі міжнародних і українських законодавчих нормативно-правових документів; виокремленні та характеристиці основних проблем у соціально-правовому забезпеченні інтеграції дітей з інвалідністю в суспільство. Методологія. Завдяки використанню методів аналізу, синтезу та узагальнення нормативно-правових актів та документів, виявлено проблеми у соціально-правовому забезпеченні інтеграції дітей з інвалідністю в суспільство. Результати і практичне значення. З'ясовано, що в Україні не цілком досконале законодавство в тій його частині, яка стосується інтеграції дітей з інвалідністю в суспільне життя, зокрема їх права на одержання рівних із іншими особами можливостей в отриманні освіти.*

**Ключові слова:** особи з інвалідністю, інклюзивна освіта, соціально-правове забезпечення, дефект, інтеграція, Конвенція про права осіб з інвалідністю, навчально-реабілітаційні центри.

## **LEGAL ENVIRONMENT OF SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES**

**Matros Olga**, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0000-0001-6541-1941

E-mail: oljmatros@gmail.com

*The protection of childhood, especially children with disabilities is one of the main and promising areas of public policy.*

*Legal support for the social integration of children with disabilities is a call of the time and a responsibility of the welfare state, which has undertaken as a member of the United Nations several obligations towards children with disabilities.*

*To this end, the legislation seeks to adhere to clear algorithm of public administration of social protection of persons with disabilities. It focuses public policy on persons with disabilities according to their needs, creating an educational environment that meets the needs and abilities of each child, regardless of its special needs of social protection systems in Ukraine.*

*The purpose of the study is to highlight and analyze international and Ukrainian legal documents, identification and characterization of the main problems in the social and legal support of the integration of children with disabilities into society. Methodology. Due to the use method of analysis, synthesis and generalization of legal acts and documents, problems in the social and legal support of the integration of children with disabilities into society have been identified. Results and practical significance. It has been found that in Ukraine there is a lack of elaboration of the legislation in the part that concerns the integration of children with disabilities into public life, in particular, their right to receive equal opportunities for education with others.*

*Inclusive education has been considered as one of the most important institutions for the inclusion of children with different levels of mental and physical development.*

**Keywords:** *persons with disabilities, inclusive education, social and legal support, defect, integration, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, training and rehabilitation centres.*

**Постановка проблеми.** Сьогодні особи з інвалідністю є масовою категорією населення: за різними підрахунками, в середньому практично кожен десятий житель у розвинених країнах має ті чи інші обмеження здоров'я. Виділення конкретних видів обмежень або дефектів залежить від національного законодавства. Отже, чисельність осіб з інвалідністю та їх частка в населенні кожної конкретної країни можуть значно відрізнятись, при тому, що рівень захворюваності, втрати тих чи інших функцій у країнах, що досягли певного рівня розвитку, є цілком порівнюваними.

Тенденція збільшення в нашій країні кількості дітей з інвалідністю, недостатність наявних форм навчання і виховання, що відповідають потребам і здібностям дітей цієї категорії, численні проблеми їх адаптації та соціальної інтеграції в суспільство дозволяють зробити висновок про недосконалість соціальної та освітньої політики стосовно дітей з порушеннями розвитку. До цього часу в освітній політиці нашої держави панівною є орієнтація на традиційну освіту дітей з інвалідністю у спеціалізованих навчальних закладах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питаннями соціального захисту дітей з інвалідністю та соціальної політики в Україні займалися такі вчені, як: Л. Байда, М. Кравченко, Н. Кривоконь та ін. Окремі дослідники значну увагу присвятили питанням соціалізації та інтеграції дітей з інвалідністю, зокрема, І. Гамрецький, Г. Кучер, О. Платонова, О. Столяренко, І. Шурма. Проблемами інтегрування дітей з інвалідністю та особливостями їхнього психофізичного розвитку в інклюзивному освітньому просторі займалися В. Крижанівський, А. Колупаєва, Ю. Найда, О. Таранченко, М. Чайковський.

**Метою статті** є аналіз та обґрунтування правового забезпечення соціальної інтеграції дітей з інвалідністю.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Всесвітня організація охорони здоров'я у своїй Міжнародній класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я чітко розділяє такі поняття, як: «дефект – будь-яка втрата психічної, фізіологічної або анатомічної структури чи функції, або відхилення від неї. Дефекти – це розлади на рівні органів, які включають пошкодження або втрату кінцівки, органу або іншої структури тіла, а також дефекти або втрату розумової функції. Прикладами дефектів є сліпота, глухота, втрата зору на одне око, параліч



кінцівки, ампутація кінцівки, розумова відсталість, часткова втрата зору, втрата мови, аутизм» [5, с.11]; «інвалідність – обмеженість конкретного індивідуума, що впливає з дефекту або інвалідності, яка перешкоджає або позбавляє його можливості виконувати роль, яку вважають для цього індивідуума нормальною залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів» [5, с.12].

У цьому визначенні розглядається функціональне обмеження або перешкода для нормальної діяльності, викликана дефектом. Інвалідність є різновидом розладу на рівні індивідуума. Прикладом інвалідності є нездатність чути групову розмову, бачити друкований текст, нездатність говорити, ясно висловлюватися, запам'ятовувати речі, пересувати нижні кінцівки, витягувати руки, стискати щонебудь у руках, самостійно одягатися, вживати їжу, ходити до туалету, вставати з ліжка.

Непрацездатність – це обмеженість конкретного індивідуума, яка викликана дефектом або інвалідністю, яка перешкоджає або заважає йому виконувати роль, яку вважають для індивідуума нормальною (залежно від віку, статі, соціальних і культурних факторів). Класифікація непрацездатності – це класифікація обставин, у яких можуть виявитися особи з інвалідністю, тобто обставини, які можуть поставити таких індивідуумів у невигідне становище відносно інших членів суспільства. Слово «обставини» стосується характерних особливостей фізичних і соціальних умов. У рамках класифікації досліджується взаємозв'язок між суспільством, культурою і людьми, що мають дефекти або той чи інший ступінь інвалідності, що відбивається на житті цих людей. До видів непрацездатності відносяться обмеження свободи пересування поза домом; прикутість до ліжка, нездатність самостійно користуватися громадським транспортом, соціальну ізоляваність [5, с.11].

Далеко не всі люди з порушеннями у фізичному або ментальному розвитку можуть бути віднесені до категорії осіб з інвалідністю. Виходить, що дефект – це така властивість людини, яке все-таки дозволяє їй жити і функціонувати в суспільстві без вироблення механізмів компенсації дефекту, тоді як інвалідність вимагає вже і від особистості, і від суспільства часткової адаптації один до одного. Проте віднесення індивіда до категорії «людина з дефектом» не позбавляє людину права на використання системи заходів соціального захисту з компенсації цього порушення.

Звернемося до українського законодавства. Тут формально закріплене поняття «особа з інвалідністю».

Згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні (1991 р., із змінами та доповненнями від 19.12.2017 р.), «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, унаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [6]. Саме поняття «обмеження життєдіяльності» трактується як повна або часткова втрата особою здатності або можливості здійснювати самообслуговування, самостійно пересуватися, орієнтуватися, спілкуватися, контролювати свою поведінку, навчатися і займатися трудовою діяльністю [6].

У названому документі прописано механізм визначення групи інвалідності та



процедуру її встановлення. Виходить, що на заходи соціального захисту мають право лише «особи з інвалідністю», статус яких встановлений зазначеною в законі процедурою. Але багато людей мають той чи інший дефект, але не оформляють інвалідність через різні причини, а за законом про соціальний захист, вони вже не потребують специфічних послуг [6].

Крім цього, існує ряд міжнародних документів, які акцентують свою увагу на правах людей з інвалідністю, а також на можливості їх інтеграції, на відсутності дискримінації. Це правові акти, перш за все, ООН і ЮНЕСКО:

Загальна Декларація прав людини (1948 рік);

Декларація про права розумово відсталих осіб (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1971 року);

Декларація про права інвалідів (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 року);

Всесвітня програма дій щодо інвалідів (1982 рік);

Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 року);

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року).

Що ж стосується прав дітей з інвалідністю, у тому числі і права на освіту, то вони закріплені в таких міжнародних документах:

Декларація прав дитини (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року);

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1960 року; ратифікована Указом Президії Верховної Ради СРСР від 2 липня 1962 року);

Конвенція про права дитини (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року; ратифікована Постановою Верховної Ради СРСР від 13 червня 1990 року);

Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 30 вересня 1990 року);

Всесвітня декларація про освіту для всіх (1990 рік);

Дакарські рамки дій «Освіта для всіх», прийняті Всесвітнім форумом за освіту (2000 рік);

Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами (1994 рік).

Одним із найважливіших етапів інтеграції дітей з інвалідністю в суспільство є отримання освіти, інтегрованої або інклюзивної. Зупинимось докладніше на деяких міжнародних документах, що регламентують отримання освіти цією категорією дітей.

Найважливішою віхою на шляху розвитку і просування ідей інклюзивної освіти в глобальному аспекті стало прийняття Саламанської декларації «Про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами» (1994), де сформульовано ідею інклюзивної освіти, аби школи могли бути відкритими для всіх дітей, особливо дітей з особливими освітніми



потребами.

Більше трьохсот учасників, які представляли 92 держави і 25 міжнародних організацій, заявили в Саламанській декларації про необхідність провести кардинальну реформу закладів загальної середньої освіти, визнаючи необхідність і невідкладність забезпечення освіти для дітей, молоді та дорослих з особливими освітніми потребами в рамках звичайної системи освіти. У цій Декларації записано: «Ми вважаємо і урочисто заявляємо про те, що:

кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань;

кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби;

необхідно розробляти системи освіти і виконувати освітні програми таким чином, щоб брати до уваги широке розмаїття цих особливостей і потреб;

особи, які мають особливі потреби в галузі освіти, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які повинні створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих, в першу чергу, на дітей з метою задоволення цих потреб. Заклади загальної середньої освіти, які спрямовані на інклюзивну освіту, є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційними поглядами, створення сприятливої атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; більше того, вони забезпечують реальну освіту для більшості дітей і підвищують ефективність, а в кінцевому рахунку – рентабельність системи освіти» [8].

Умови декларації носять більше рекомендаційний, ніж обов'язковий характер, у тому числі для держав-учасниць ООН і ЮНЕСКО, які підписали ці документи, але будь-яка підписана і ратифікована державою Конвенція ООН зобов'язує своє суверенне законодавство дотримуватися основних принципів, затверджених Конвенцією.

Конвенція про права дитини (1989 р., ратифікованою Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.1991 р.) встановлює заборону дискримінації дітей, у тому числі дітей із вадами розумового або фізичного розвитку. Так, у Конвенції закріплені принципи, за якими «держави, які є членами ООН, визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина повинна вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують активну участь дитини у житті суспільства. А також держави-учасниці ставлять собі за мету забезпечення ефективного доступу до послуг у галузі освіти, що призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку особистості, включаючи культурний і духовний розвиток дитини» [2].

Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.) закріплює соціальний підхід до інвалідності, кожна стаття цього документа спрямована на захист від дискримінації і на включення осіб з інвалідністю в суспільство. Так, стаття 24 цієї Конвенції прямо співвідносить право осіб з інвалідністю на освіту із забезпеченням реалізації цього права через інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя. Це означає, що держави-учасниці Конвенції зобов'язані забезпечити

інклюзивну вертикаль освіти для осіб з інвалідністю на всіх рівнях, починаючи з дошкільного віку, безпосередньо у школах і далі закладах середньої професійної чи вищої освіти. У цій статті Конвенції інклюзивна освіта визнається як основний засіб реалізації права на освіту осіб з інвалідністю, а ще підкреслюється її анти-дискримінаційний, особистісно-зорієнтований, гуманістичний характер. Стаття Конвенції встановлює досить суворі рамки забезпечення інклюзивної освіти через надання доступу до безкоштовної початкової і середньої освіти всередині системи загальної освіти та за місцем проживання, відповідне пристосування середовища й індивідуальну підтримку навчального процесу. Ця стаття також передбачає, що при навчанні осіб з інвалідністю та приосвоєнні ними життєвих і соціалізуючих навичок будуть використовуватися різні способи комунікації, у тому числі альтернативні, а саме навчання буде проводитися з використанням оптимальних для індивідуума мови, методів і способів спілкування, зокрема в середовищі, що максимально забезпечує засвоєння знань та соціальний розвиток [3]. Україна ратифікувала цю конвенцію в 2010 році.

Сучасна законодавча база щодо осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні сформувалася під впливом не лише внутрішніх чинників, але й з урахуванням вищеперелічених міжнародних правових документів. З метою гармонізації законодавства України щодо осіб з інвалідністю, відповідно до міжнародних стандартів, Верховною Радою України прийнято цілу низку доповнень до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», спрямованих на його вдосконалення, зокрема з питань профілактики інвалідності, медичної та соціально-трудової реабілітації; надання особам з інвалідністю протезно-ортопедичної допомоги і забезпечення транспортними засобами; створення рівних можливостей; створення умов для здобуття освіти та реабілітації дітям з інвалідністю в освітніх закладах і працевлаштування; культури, відпочинку, фізкультури та спорту; поліпшення матеріально-побутових умов; створення умов для безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури; забезпечення лікарськими, технічними та іншими засобами реабілітації, санаторно-курортними путівками тощо.

Відповідно, інклюзивна освіта за своєю суттю протидіє дискримінаційним поглядам на освіту дітей, що належать до різних груп соціальних меншин, є єдиною дієвою нормою виконання цих міжнародних правових актів.

Можемо стверджувати, що, починаючи з 90-х років минулого століття, в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на захист інтересів дітей з інвалідністю. Після прийняття Конституції України ці права були закріплені в Сімейному кодексі України, у законах України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Верховна Рада України у 2018 році ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [7]. Цей нормативно-правовий документ передбачає, що «державна створює умови для здобуття професійної (професійно-технічної) освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб,



можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти [7].

Відповідно, цим Законом урегульовано питання доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг у навчальних закладах, а саме: «для навчання дітей з особливими освітніми потребами заклади загальної середньої освіти на підставі звернення батьків дитини або осіб, які їх замінюють, утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи; організація інклюзивного навчання у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; діти з особливими освітніми потребами мають право на першочергове зарахування до початкової школи закладу загальної середньої освіти» [7].

Законом передбачено забезпечення учнів з особливими освітніми потребами доставкою до місць навчання шкільними автобусами, пристосованими для перевезення дітей, які пересуваються на візках.

У цілому основні проблеми порушення прав дітей в Україні, які піднімалися протягом останніх років, не розв'язані повною мірою досі. Серед основних причин цього відзначимо такі:

традиційний пріоритет державної підтримки направлених в інтернати дітей із порушеннями розвитку в порівнянні із заходами з підтримки сім'ї (перш за все, рідної, потім прийомної і опікунської);

невиконання норм чинного законодавства, пов'язаного з реабілітацією і освітою дітей з інвалідністю;

неопрацьованість механізмів реалізації законів, що регламентують цю сферу;

позбавлення більшості сімей можливості звертатися до недержавних організацій, які доповнюють (а іноді замінюють) державну інфраструктуру допомоги дітям. На жаль, доводиться констатувати, що, незважаючи на, здавалося б, значну законодавчу базу, список порушень прав дітей з інвалідністю великий.

При цьому частка дітей з інвалідністю з відхиленнями в розумовому і психічному розвитку, які постійно живуть в інтернатних установах, досягає 30 відсотків і має тенденцію до збільшення. Зрозуміло, що відносно цієї категорії дітей проблеми інтеграції стоять ще гостріше, ніж для дітей, які проживають у сім'ї. Тут важко говорити про можливість інклюзивної освіти як способу розв'язання інтеграційних проблем, але подібні проблеми також вимагають негайного розв'язання.

Одним із серйозних порушень прав дітей з інвалідністю є те, що дітей з розладами психіки та нервової системи, а також із множинними вродженими вадами не приймають у дошкільні заклади, у спеціальні (корекційні) освітні установи, їм відмовляють у наданні послуг у центрах і відділеннях соціального обслуговування.

Незважаючи на розвиток таких центрів і відділень, покликаних надавати послуги з реабілітації та адаптації дітей з інвалідністю, їх кількість недостатня, а регулюють їх роботу нормативні документи, орієнтовані на допомогу дітям із мінімальними порушеннями, а діти з більш важкими формами інвалідності туди не потрапляють.



Дослідники проблем інтеграції людей з особливими потребами у суспільство І. Гамрецький та О. Столяренко вважають, що «одним із найефективніших шляхів у цьому сенсі є освіта, зокрема вища, яка дає можливість індивіду опанувати престижну професію, раціонально працевлаштуватися тощо. Саме освіта може вивести особу з функціональним обмеженням здоров'я на високий рівень самореалізації та надати змогу бути економічно незалежною, а в разі необхідності – забезпечити не тільки себе, а й свою родину. Особи з інвалідністю перебувають в оточенні здорових і мають потребу в більшому соціальному захисті, допомозі, підтримці. Ці види допомоги визначені законодавством і відповідають нормативним актам, інструкціям та рекомендаціям» [1, с. 30].

Основною причиною масового порушення прав дітей з інвалідністю та дітей з обмеженими можливостями здоров'я, які живуть і виховуються в сім'ї, є той факт, що за час, що минув після прийняття Конвенції ООН про права дитини та Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, органи державної влади України так і не вжили належних законодавчих та організаційних заходів щодо створення умов для навчання і реабілітації дітей з інвалідністю за місцем проживання і корекційно-педагогічної допомоги в ранньому віці. І це незважаючи на те, що всі згадані вище зауваження Комітету ООН з прав дитини містили як основну рекомендацію, пропозицію обмежити практику розміщення дітей в інтернатних закладах [4].

Право на освіту належить усім дітям, включаючи дітей з інвалідністю, незалежно від причин інвалідності. Конвенція ООН про права дитини, ряд інших міжнародно-правових актів, Конституція і законодавство України закріплюють право дитини з інвалідністю на отримання освіти і реабілітацію в умовах максимально можливої соціальної інтеграції.

Однак дітей з інвалідністю шкільного віку, які не можуть реалізувати конституційне право на освіту, сьогодні близько 100 тисяч. Ця цифра отримана шляхом зіставлення даних Міністерства освіти та науки України про кількість учнів дітей з інвалідністю та даних Міністерства охорони здоров'я України про кількість дітей з інвалідністю в різних вікових групах.

Причини зазначених порушень прав дітей з інвалідністю мають комплексний характер. Порушуючи законодавство, органи управління освітою не забезпечили достатньою мірою розробку зразкових навчальних планів і освітніх програм для дітей з інвалідністю з вираженими відхиленнями в розумовому і фізичному розвитку; не створені також умови для навчання і виховання цих дітей в освітніх установах. Виконання законодавства про освіту дітей з інвалідністю не забезпечується в цілому.

Не можуть повною мірою реалізувати своє право на освіту діти з порушеннями слуху і зору, оскільки в Україні недостатньо підручників та літератури, надрукованої за спеціальними методиками, немає методики навчання таких дітей в загальному (інклюзивному) класі, слухових апаратів та інших технічних засобів, які допомагають дітям із сенсорними порушеннями отримати повноцінну освіту і вчитися жити вільно й незалежно.

Особливе місце серед багатьох проблем дітей із порушеннями опорно-





рухового апарату займають труднощі доступу до закладів освіти та охорони здоров'я, житлових приміщень, транспорту, спортивних і культурних установ, що робить їхнє життя фактично ізольованим від суспільства.

Значна частина труднощів у навчанні і вихованні дітей з інвалідністю в системі освіти пов'язана з гострим дефіцитом кваліфікованих кадрів, зокрема, корекційних педагогів (педагогів-дефектологів), психологів, вихователів і соціальних педагогів, недостатнім рівнем їхньої підготовки. Дуже багато випускників закладів вищої освіти, а саме корекційні педагоги та психологи, дефектологи не йдуть працювати за спеціальністю через неадекватну заробітну плату і низький престиж праці вчителя-дефектолога. Особливості навчання дітей з інвалідністю як у спеціальних (корекційних) освітніх установах, так і в системі загальної освіти вимагають внесення істотних змін у навчальні плани не тільки факультетів корекційної педагогіки і спеціальної психології, а й ряду інших (перш за все, факультетів дошкільного виховання і вчителів початкових класів).

Якщо питання реалізації права кожної дитини на освіту хоч і не вирішені, але тим не менше, піднімаються як державними, так і громадськими організаціями, то питання загального розвитку дітей з інвалідністю, у тому числі культурного, доводиться розв'язувати сім'ї та окремим ентузіастам. Досвід роботи деяких освітніх, муніципальних і громадських організацій показує, що діти з інвалідністю здатні займатися в драматичних і танцювальних гуртках і спортивних секціях, брати участь у конкурсах і олімпіадах, реалізовувати себе в живописі і музиці нарівні з іншими дітьми. При цьому діти, які мають можливості розвитку за межами сім'ї та освітніх установ, відчувають менше почуття неповноцінності, психологічного дискомфорту, згодом легше інтегруються в суспільство. Таким чином, існує необхідність орієнтувати державну систему додаткової освіти на роботу в інтегрованих групах.

**Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.** Отже, у системі соціальної допомоги наразі зростає роль організацій недержавного сектору: громадських об'єднань, асоціацій, благодійних фондів, організацій батьків дітей з інвалідністю. Доповнюючи роботу державних структур освіти і соціального захисту населення, громадянське суспільство вишукує нові шляхи організації соціального простору допомоги дітям. Завдяки конструктивній і твердій позиції громадянського суспільства розв'язують численні проблеми з дотримання прав дітей з інвалідністю, надають реальну допомогу сім'ям таких дітей.

Законодавство України зробило серйозні кроки вперед, хоча вони поки ще недостатні: немає закону, що регулює здійснення практики інклюзивної освіти, яка є найважливішою частиною інтеграційного процесу для дітей з інвалідністю. На практиці не діють і чинні закони, наприклад, такий найважливіший механізм, як індивідуальні програми реабілітації дітей з інвалідністю.

Окреслене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, а подальшим напрямком дослідження може стати вивчення та аналіз становлення та забезпечення соціальних програм інтеграції дітей з інвалідністю в об'єднаних територіальних громадах.



### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гамрецький І., Столяренко О. Інтеграція людей з особливими потребами у суспільство як прояв ціннісного і толерантного ставлення до людей. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: збірник наукових праць. №9(11). 2012. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/70> (дата звернення: 22.02.2021).
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікована Постановою ВР від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text) (дата звернення: 22.02.2021).
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р., ратифікована Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text) (дата звернення: 22.02.2021).
4. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, від 14.12. 1960 р. № 995\_174. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_174](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174) (дата звернення: 24.02.2021).
5. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.05.2018 р. № 981. URL: [https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn\\_20180523\\_981\\_dod\\_1.pdf](https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf) (дата звернення: 24.02.2021).
6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 22.02.2021).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 6 вересня 2018 р. №43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text> (дата звернення: 22.02.2021).
8. Про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами : Саламанська декларація від 7 - 10 червня 1994 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_001-94#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text) (дата звернення: 24.02.2021).

### REFERENCES

1. Hamretskyi I., Stoliarenko O. Intehratsiia liudei z osoblyvymy potrebamy u suspilstvo yak proiav tsinnisnoho i tolerantnoho stavlennia do liudei. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy*: zbirnyk naukovykh prats. №9(11). 2012. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/70> (data zvernennia: 22.02.2021).
2. Konventsiiia pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 r., ratyfikovana Postanovoiu VR vid 27.02.1991 r. № 789-XII. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text) (data zvernennia: 22.02.2021).
3. Konventsiiia OON pro prava osib z invalidnistiu vid 13 hrudnia 2006 r., ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 16.12.2009 r. № 1767-VI. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text) (data zvernennia: 22.02.2021).
4. Konventsiiia pro borotbu z dyskryminatsiieiu v haluzi osvity, vid 14.12. 1960 r. № 995\_174. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_174](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174) (data zvernennia: 24.02.2021).
5. Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, obmezhennia zhyttiediialnosti i zdorov'ia. Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorov'ia : Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 23.05.2018 r. № 981. URL: [https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn\\_20180523\\_981\\_dod\\_1.pdf](https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf) (data zvernennia: 24.02.2021).
6. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 19.12.2017 r. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (data zvernennia: 22.02.2021).
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo dostupu osib z osoblyvymy osvitynyimi potrebamy do osvitynykh posluh : Zakon Ukrainy vid 6 veresnia 2018 r. №43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text> (data zvernennia: 22.02.2021).
8. Pro pryntsyipy, polityku ta praktychnu diialnist u haluzi osvity osib z osoblyvymy osvitynyimi potrebamy : Salamanska deklaratsiia vid 7-10 chervnia 1994 r. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_001-94#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text) (data zvernennia: 24.02.2021).